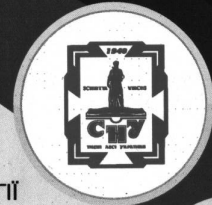

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ПСИХОГЕНЕЗА ОСОБИСТОСТІ: НОРМА І ДЕВІАЦІЯ

Рекомендовано до друку вченою радою факультету психології та соціології
(протокол № 5 від 21 лютого 2018 року)

Психогенеза особистості: норма і девіація : зб. наук. статей / гол. ред.
Я. Гошовський. – Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – 328 с.

Рецензенти : *Ковальчук Зоряна*, доктор психологічних наук, професор Львівського державного університету внутрішніх справ
Мушкевич Мирослава, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри практичної психології та безпеки життєдіяльності

Редакційна колегія:

Ярослав Гошовський - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (головний редактор);
Оксана Іванашко - кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (член редакційної колегії);
Дарія Гошовська - кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (член редакційної колегії);
Наталія Вічалковська - кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (член редакційної колегії).

У збірнику опубліковано результати науково-психологічних досліджень вікового і соціального розвитку особистості. Особливості життєвого шляху людини висвітлені крізь призму нормативної та девіантної психогенези.

За зміст публікації та достовірність даних відповідальність несе автор.

ЗМІСТ

Шербан Тетяна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІОГЕНЕЗИ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ: ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ РАКУРС	6
Гошовський Ярослав ДЕПРИВАЦІЙНО-РЕСОЦІАЛІЗАЦІЙНА ПАРАДИГМА	13
Ковальчук Зоряна СПЕЦИФІКА ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В РІЗНОТИПНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ	22
Корніснюк Інокентій ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ І ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ЛЮДИНИ: БАЗОВІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	27
Брецько Ірина ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА СІМЕЙНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ ТА ПОМЕЖОВІ ОСОБИСТІСНІ РОЗЛАДИ	35
Візнюк Юлія ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ САМОПРИЙНЯТТЯ І СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДЕПРИВОВАНИХ ПІДЛІТКІВ: ВІКОВИЙ І СТАТЕВИЙ ДИФЕРЕНЦІАЛ	42
Вічалковська Наталія, Іванашко Оксана ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ МИСЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗПР ЦЕРЕБРАЛЬНО-ОРГАНІЧНОГО ГЕНЕЗУ	54
Гошовська Дарія ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБАМ ЛІТНЬОГО ВІКУ	66
Дмитріюк Наталія СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ПОСТТРАВМАТИЧНОЇ СТРЕСОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	74
Дмитріюк Наталія ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	82
Донець Іван ГАРМОНІЗАЦІЯ ПСИХІЧНОГО ГОМЕОСТАЗУ. ТРАНСПЕРСОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	89
Іванашко Оксана ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД	98
Кордунова Наталія ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ АБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	105
Коренєва Юлія ФРУСТРАЦІЯ І ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СІМ'Ї	111
Кульчицька Анна ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ КЛІНІЧНОГО ПСИХОЛОГА: ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД	115
Маїло Анна ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА РІВЕНЬ УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	120
Макогончук Євгенія МЕТОДИЧНА БАЗА ДЛЯ ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ГАНДИКАПІЗМУ В ПЕНІТЕНЦІАРНОМУ ЗАКЛАДІ	123
Мудрак Ігор ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКА-КОЛОНІСТА	132

розвиток моторної функції може призвести до затримки інтелектуального, соціального та емоційного розвитку.

Дитяча абілітація має за мету зменшити функціональні обмеження, а якщо це неможливо, то попередити порушення стану дитини та вжити заходів для компенсації недостатньої функціональної здатності. Це означає, що дитяча абілітація застосовується до всіх дітей з функціональними обмеженнями, незважаючи на тяжкість їхнього діагнозу [2].

Дитяча абілітація має справу з багатьма спеціалістами, які здатні покращити якість життя дитини. Відповідно до цього створюється абілітаційна команда, яка складається з фахівців, які працюють з медичними, психологічними та соціальними аспектами проблем з метою надання конкретній дитині можливості вести життя, якомога наближене до того, яке б вона мала без функціональних обмежень. Таким чином, склад команди змінюється залежно від окремого випадку. Взагалі, існує постійне вузьке коло спеціалістів, що за потребою доповнюється фахівцями або представниками інших спеціальностей. Якщо постійна команда складається з дитячого невролога, фізіотерапевта та педагога, вона може час від часу поповнюватися, наприклад, трудотерапевтом та фахівцем з ортопедичних допоміжних засобів. Також поширеною є практика, коли представники референтної групи – люди з найближчого оточення дитини запрошуються на збори команди. Командна робота означає спільну практику в оптимальному складі, з метою досягнення функціональних цілей, коли наприклад, фізіотерапевт та трудотерапевт навчають дитину вдягатися, взувати черевики та ходити, щоб бути спроможною гратися з товаришами. Таким чином, ідея командної роботи не обмежується зборами задля проведення оцінювання та планування. Батьки або інші опікуни дитини без будь-яких винятків запрошуються до команди, і їх приймають на рівних з фахівцями через те, що вони як ніхто інший знають особливості власної дитини.

Отже, зробивши загальний теоретичний аналіз до проблеми інвалідності дітей можемо зробити висновки про те, що поняття «інвалід» носить в собі

великий сенс визначення людини з обмеженими можливостями. Поняття «інвалідність» дуже широке та кожному ступеню втрати здоров'я дитини-інваліда відповідає перелік конкретних захворювань. Участь психолога у абілітації інвалідів носить багатоаспектний характер, що припускає наявність професійних та відповідних особистісних якостей, що дозволяють інвалідам відноситися до нього з довірою.

Список використаних джерел:

1. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями : навчальний посібник / В. Й. Бочелюк, А. В. Турубарова. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 260 с.
2. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності: навчально-методичний посібник. – Київ : ГЕРБ, 2007. – 288 с.
3. Кордунова Н. О. Загальний підхід і завдання вивчення дітей з афективними формами поведінки / Н. О. Кордунова // Психолого-педагогічне та медичне забезпечення соціалізації дітей вразливих категорій. Матеріали доповідей III міжнародної науково-практичної конференції із циклу «Сучасні підходи інтеграції та соціалізації дітей з особливими потребами» (17 січня 2008 р., м. Луцьк). – Луцьк, 2008. – С. 21 – 26.
4. Маллер А. Р. Ребенок с ограниченными возможностями: книга для родителей / А. Р. Маллер. – Москва : Педагогика – Пресс, 1996. – 134 с.
5. Мастюкова Е. М. Они ждут нашей помощи / Е. М. Мастюкова, А. Г. Мастюкова. – Москва : Педагогика, 1991. – 287 с.
6. Социальная работа с инвалидами / Под ред. О. М. Холостовой. – Москва : Образование, 1996. – 210 с.
7. Холостова Е. М. Социальная реабилитация: учебное пособие / Е. М. Холостова, Н. Ф. Деметьева. – Москва : Изд. – Торговая корпорация «Дашков и К», 2002. – 340 с.

Коренєва Юлія, аспірантка кафедри педагогічної та вікової психології СНУ імені Лесі Українки

ФРУСТРАЦІЯ І ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СІМ'Ї

Процес становлення особистості дитини на сучасному етапі відбувається у складних і суперечливих умовах. Період кардинальних соціальних і економічних змін в Україні характеризується загрозою безробіття, гіперінфляцією, стрімким падінням життєвого рівня. Усе це значно знижує матеріальний статус сім'ї, призводить до деградації сімейних відносин, впливає на виховну функцію сім'ї, посилює депресивність і фрустрованість. Саме тому тема впливу психологічного клімату сім'ї на психічний розвиток дитини за своєю актуальністю заслуговує уваги не тільки спеціалістів в області психології, педагогіки, але й перш за все, батьків та вихователів дитячих

шкільних закладів. З кожним роком зростає кількість дітей, у яких проявляються будь-які розлади психічного здоров'я. Проблема впливу психологічного клімату сім'ї на психічне здоров'я дітей звертала увагу багатьох дослідників із самих різних галузей науки і практики: медиків, психологів, педагогів, філософів, соціологів [2; 3]. Однак лише в 1979 році Всесвітньою організацією охорони здоров'я було введено поняття «психічне здоров'я», що означало стан душевного благополуччя, відсутність хворобливих психічних явищ, адекватні умовам навколишнього середовища поведінка діяльність.

Окреслена тема набула актуальності останнім часом і викликала підвищений інтерес як у вітчизняних (М.І. Алексєєва, В.Ю. Альошина, В.О.Васютинський, Л.С. Виготський, Т.М. Титаренко та інших) так і у зарубіжних (М. Боуен, Д. Джексон, К. Маданес, А. Маслоу, К. Флейк-Хопсон, Д. Хейлі, К. Хорні та інші) спеціалістів. Така зацікавленість проявилася в публікації великої кількості наукових статей і методичної літератури з проблеми вивчення критеріїв психічного здоров'я і нездоров'я дітей [2; 3]. Вважаємо, що не знайшли глибокого теоретичного та експериментального обґрунтування такі важливі аспекти проблеми, як вплив структурних особливостей і соціально-психологічних характеристик батьківської сім'ї на психічний розвиток дитини. Особливої уваги потребують питання фрустрації і тривожності як наслідків розладнання мікроклімату комунікації у проблемних сім'ях.

На всіх етапах онтогенезу дитини важливу роль відіграє соціально-перцептивний мікроклімат спілкування з батьками. Блоковане і депривоване спілкування породжують фрустраційні переживання. Тому розвиток дитини супроводжується ростом фрустрованості, тривожності, емоційної неврівноваженості. Безперечно, фрустрованість актуалізується в умовах кризи сімейних взаємин, а також на таких вікових відтинках, коли відбувається становлення самосвідомості, наприклад підлітки особливо гостро потребують підтримки в самоствердженні. Відсутність допомоги батьків призводить до

надмірного фрустрування і супроводжується тривожністю, депресивністю та іншими дисфункціями. Загалом, фрустрованість є системним утворенням особистості, що включає фізіологічну, емоційну, когнітивну та поведінкову складові. Слід зауважити, що при всіх типах фруструючих ситуацій причинами негативних змін в емоційно-вольовій сфері особистості є її партнери по спілкуванню, тобто названі афективні розлади є типом тлом проблемної сім'ї. Перелік реакцій, характерних для дитини у фруструючих ситуаціях, включає нервованість, розгубленість, погіршення самопочуття, зниження працездатності, появу в діяльності нехарактерних помилок, зміни в міміці, позі, тонусі обличчя, мові, погіршення сприйняття, пам'яті, уваги, швидкості реакції, гнучкості, логічності мислення [1; 2; 3].

Психічне здоров'я – надто складний, системний за своєю суттю феномен, який є необхідною умовою активності й нормальної життєдіяльності людини. Він має свою специфіку прояву на фізичному, психологічному і спеціальному рівнях розгляду. Проблема психології здоров'я носить чіткий комплексний характер. Серед факторів, що безпосередньо впливають на формування особистості, найважливіше місце займає сім'я, яка є не лише джерелом соціалізації, але й несе відповідальність за подальше сімейне життя дітей.

Важливим завданням батьків є створення у дитини впевненості в тому, що її люблять і про неї турбуються. І не повинно виникати сумнівів в батьківській любові. Природній і необхідний із усіх обов'язків батьків – це відноситись до дитини у будь-якому віці з любов'ю і увагою, адже це є запорукою відсутності навіть у перспективі негативних психостанів, насамперед тривожності, фрустрованості й нервово-психічного виснаження дітей і дорослих. Дуже важливо розуміти, що необхідно не лише любити дитину і керуватись любов'ю, а необхідно щоб дитина відчувала, розуміла, була впевнена, що її люблять, була наповнена цим почуттям як і труднощі, конфлікти не виникали з батьками, або між батьками. Лише при впевненості дитини в батьківській любові є можливим правильне формування психічного

світу людини, можна виховати моральну поведінку, навчатися любити. Ще одна умова розвитку психічно здорової дитини – глибокий постійний психологічний контакт. Якраз відчуття і переживання контакту з батьками дають дітям можливість усвідомити батьківську любов, прив'язаність і турботу. Основою контакту є шира зацікавленість в житті дитини, до її дитячих проблем, бажання розуміти, спостерігати за всіма змінами, які відбуваються у душі і свідомості підростаючої особистості. Звичайно, конкретні форми і прояви цього контакту широко варіюють, в залежності від віку та індивідуальності дитини, однак фрустрація в будь-якому віці є негативним і амортизаційним психостаном.

Важливою умовою ставлення психічно здорової особистості дитини є правильне спілкування. Найбільш істотною характеристикою діалогічного вихованого спілкування є встановлення рівності позицій дитини і дорослого. Досягнути цього у щоденному сімейному спілкуванні з дитиною дуже складно. Дорослий володіє силою, досвідом, незалежністю, годі як дитина фізично слабка, недосвідчена, повністю залежна. Тому всупереч цьому батькам необхідно постійно прагнути до встановлення рівноправності. Рівноправність позицій означає визнання активної ролі дитини в процесі її виховання. Дитина не повинна бути об'єктом виховання, вона – завжди активний суб'єкт самовиховання, власних досягнень власної досконалості. Вимога рівноправності позицій в діалозі спирається на той факт, що діти мають виховний вплив і на самих батьків. Під впливом спілкування з власними дітьми, використовуючи різноманітні форми спілкування, виконуючи певні дії доглядаючи дитину, батьки змінюються в своїх психічних якостях, їх внутрішній духовний світ помірно трансформується.

Вимога прийняття дитини, любові до неї такої, якою вона є, базується на визнанні і вірі в розвиток, а значить, в постійне удосконалення дитини, на розуміння безкінечності пізнання людини навіть якщо вона ще зовсім мала. Істинна любов допоможе батькам відмовитись фіксувати увагу на недоліках, недосконалості, спрямовувати виховні зусилля на підкріплення всіх позитивних

якостей особистості дитини, на підтримку сильних сторін її душі та уникнути депресивно-фрустраційних моментів міжособистісного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Кузьмина Е. И. Исследование детерминант свободы-несвободы от фрустрации / Е. И. Кузьмина // Вопросы психологии – 1997. – № 4. – С. 86-94.
2. Смирнова Е. О. Структура и динамика родительского отношения в онтогенезе ребенка / Е. О. Смирнова, М. В. Соколова // Вопросы психологии. – 2007. – № 2. – С. 57-68.
3. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений / Л.Б. Шнейдер. – Москва: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.

Анна Кульчицька, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної психології СНУ імені Лесі Українки

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ КЛІНІЧНОГО ПСИХОЛОГА: ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Постановка проблеми та її значення. Соціально-економічні перетворення в Україні зумовлюють значні зміни у системі професійної освіти. Наше сьогодення вимагає від вищої школи взагалі і від кожного навчального закладу, спираючись на кращі традиції і досягнення професійної освіти та психолого-педагогічної науки, переглянути сам підхід до організації навчально-виховного процесу, до змісту фахової підготовки і виховання студентської молоді, до розробки і впровадження перспективних технологій навчання. Актуальність дослідження посилюється й тим, що у зв'язку з розв'язанням завдань реалізації ідеї національної програми психічного здоров'я в Україні особливо актуальною є підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі клінічної та практичної психології. Особливості суспільного життя ставлять жорсткі вимоги до особистісних та професійних якостей психолога-практика. Адже від підготовки фахівців такого рівня у значній мірі залежить психічне здоров'я суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Проблема освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога, побудова моделі його особистості активно досліджується науковцями. Яскравими представниками наукового світу, що присвячують свої наукові розробки цій проблемі є